

Komentar in karta: 3/37

SLA V303.01 'seno'

Danila Zuljan Kumar

1. Gradivo

Za pomena 'posušena trava na splošno' ter 'posušena trava prve košnje', knj *senó* (*ô*), je v slovenskih narečjih najpogostejše poimenovanje *seno*, sledita mu *mrva* in *krma* ter nekoliko manj pogosto *foter/futer* in *ornica*. Leksemi *ledina*, *vratnina*, *starina* in *trava* so zapisani redko.

Poimenovanje *prva košnja*, ki je zapisano le nekajkrat, se nanaša samo na pomen 'posušena trava prve košnje'. Na enak pomen se nanaša enkratno poimenovanje *kosa*. Leksem *seno* ima v T228 označevalnik »redko«.

2. Morfološka analiza

seno < **sěn-o* 'seno', prvotno 'trava'

mrva < **mьrv-a* 'kar je zdrobljeno'

suha mrva < **sux-a-j-a mьrv-a* ← **sux-ъ* 'suh' + **mьrv-a*

krma < **kьrm-a* 'krma, hrana'

foter/futer < *(*foter*)-ъ / *(*futer*)-ъ ← svnem. *vuoter* 'krma' / nem. *Futter* 'krma'

ornica < **or-ьn-ic-a* ← **or-ьn-ъ* ← **or-a-ti* 'orati'

(**ta**) *prva košnja* < (**t-*) *pьrv-a-j-a kos-ьń-a* (< **kos-ьn-j-a*) ← (**ta*/**tъ*/**tě*/**te* 'ta') + **pьrv-ъ* 'prvi' + **kos-ьń-a* (← **kos-i-ti* 'kositi')

prvi tajo < **pьrv-ъ-j-ъ (taj)-o* ← **pьrv-ъ* 'prvi' + *(*taj*)-o (← ben. it. *taio* 'rez')

prva toza < **pьrv-a-j-a (toz)-a* ← **pьrv-ъ* + *(*toz*)-a (← furl. *tose* 'rez, sečnja')

vratnina < **vort-ьn-in-a* ← **vort-ъ* 'obračanje, obrat' ← **vьrt-ě-ti* 'vrteti' / **vort-i-ti* 'obračati'

ledina < **lěd-in-a* 'ledina, neobdelan svet' < **lěd-o*

trava < **trav-a* ← **trav-i-ti* 'jesti, uživati, trošiti'

starina < **star-in-a* ← **star-ъ* 'star'

zelenje < **zelen-ьj-e* ← **zelen-ъ* 'zelen'

kosa < **kos-a* 'kosa'

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *zelenje* v T033, *prva toza* v T082, *prvi tajo* v T111 in *kosa* v T412.

Kot enkratna besedna zveza z *mrva* je kartiran leksem *suha mrva* v T221.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *seno* v T264, T267, T322, T359 in T386, *foter/futer* v T262 in T355 in *krma* v T367.

Kot nerelevantni so kartirani odgovori *ornica* v T092, *otava* v T195 ter *staro* v T395. V nekaterih točkah poznajo različna izraza za navedena pomena in tam, kjer so zapisovalci to zabeležili, je na karti pomen 'posušena trava na splošno' označen z zeleno barvo simbolov, pomen 'posušena trava prve košnje' pa z rdečo.

4. Uporabljena dodatna literatura

Smole – Peev 2007

5. Primerjaj

SLA: 305.01 *mrva* (3/40); OLA: 684; ALE: /; SDLA-SI: 460 *seno prve košnje*; ALI: 3640 *seno prve košnje*; ASLEF: 3292 *seno prve košnje*; HJA: 895; LinGeH: 950; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Seno je splošen izraz za pokošeno in posušeno travo pa tudi ožje za travo prve košnje. Za najbolj kakovostno seno je (na Tolminskem) veljala otava, torej druga košnja, ker ima več hranilne moči in so jo zato polagali predvsem kravam, ki so telile. Košnja trave se je na Slovenskem še pred nekaj desetletji najpogosteje začejala konec maja in končala v začetku julija. Kmetje so s prvo košnjo začeli šele takrat, ko je bila trava dovolj zrela, da se je samoosemenila, in s tem dobili tudi kakovostno seno. Razlogi za približno enomesečni razpon od začetka do konca prve košnje so bili različni, med njimi je bila najodločilnejša nadmorska višina kmetij in njihovih zemljišč, saj so bili nižinski travniki prej primerni za košnjo kot travniki v hribovitem svetu. Sodeč po dosegljivih slikovnih in pisnih virih iz 60. let 20. stoletja so npr. v Mali Lupljeni (348 m) pri Grosuplju seno prvič kosili v začetku junija, na Zlakovi (561 m) nad Zrečami okrog Alojzijevega, tj. 21. junija, na hribovitem Zelen Bregu (745 m) nad Ravnami pa šele v začetku julija. V podobnem časovnem razponu in zaporedju so kosili tudi otavo, medtem ko je bila tretja košnja v letu pogosto odvisna od ugodnih vremenskih razmer. Ponekod v hribih so travo kosili in sušili le enkrat letno, v začetku julija, nato pa se je na njej do jeseni pasla živina.

Pred prvo košnjo v letu so lastniki in najemniki travnikov najprej pregledali orodje – kose, grablje, vile, vozove, vprežne pripomočke, postopoma vse bolj dosegljivo strojno mehanizacijo, tj. kosilnice in traktorje z vsemi potrebnimi priključki, ter pripravili mesta za skladiščenje sena (na Koroškem, ponekod na južnem Pohorju, na Dolenjskem in drugod so že čez zimo dopolnjevali število ostrvi ali drogov za postavitve senenih kop, na Tolminskem in drugod pa število rjuh za povezovanje sena) in se že tedne poprej dogovarjali s kosci za plačilo ali medsebojno pomoč. Najeti kosci in grabljice so orodje večinoma prinesli s seboj, gospodar pa je praviloma poskrbel za hrano in pijačo.

Od začetka 60. let 20. stoletja se je z uvajanjem motornih kosilnic in traktorjev s priključki začela opuščati ročna košnja travnikov, s tem pa tudi obračanje, nakladanje in spravilo posušenega sena vseh košenj v tekočem letu. Zaradi uvajanja

sodobnih načinov kmetovanja in živinoreje se je povečal obseg izrabe travnatih površin tudi z različnimi načini gnojenja, zato v zadnjih letih travnike kosijo mnogo prej in tudi večkrat na leto. Prve košnje večinoma potekajo že pred naravno dozoritvijo trav. Zaradi tako intenzivne in pogoste košnje se zmanjšuje raznovrstnost rastlin na travnikih, kar med drugim vpliva na hranilno kakovost sena in s tem življenja rejenih živali, posledično pa tudi na kakovost mesa in mleka.

Suho travo (seno, otavo in ponekod še vnuko, če je niso sveže pokrmili živini) so skladiščili v skednjih in podobnih gospodarskih poslopijih. Ponekod so senu vseh treh košenj (do 70. let 20. stoletja) dodajali še žitno slamo in s tako mešanico krmili živino. Seno v širšem pomenu je bilo še večji del 19. stoletja poglavitna zimska krma goveje živine, konjev in drobnice. Sredi 18. stoletja so se s preusmeritvijo nekaterih naprednih kmečkih gospodarstev iz pašnega v hlevsko gospodarstvo pojavljale dopolnilne oblike krmljenja živali. Čeprav se je v 20. stoletju kot poglavitno krmilo uveljavila skupaj s stebli sesekljana in silirana koruza, se je od 90. let 20. stoletja ponovno uveljavilo seno, povezano v velike bale – trgovina s tako pripravljenim senom se je okrepila zlasti v 21. stoletju.

Na travniku posušeno seno ima prijeten vonj, zato je bilo ponekod še v 60. letih 20. stoletja priljubljeno spanje na senu v enem izmed gospodarskih poslopij. Spanje na sveže posušem senu naj bi na človeški organizem delovalo pomirjujoče in krepčilno, zato ga nekateri ponujajo tudi v sodobnih oblikah turizma na kmetijah.

Prim.: Bavcon idr. 2019; Bogataj 1999; Cevc 1972; Cevc 1984; Novak 1960; Novak 1970; SEL 2004

7. Skica

